

# Nevzat Onaran – Dersim’in gizli kanunu

Posted on 13/06/2026

Cumhuriyet 100 yaşında, ama değişmeyen asırlık talebimiz: Can ve mal güvenliğimizdir.

En sade ifadesiyle, ‘eşit vatandaşlık’tır.

Eşit vatandaşlık, can ve mal güvenliği demektir...

‘Eşit’ olmadığımız için ne can ne de mal güvenliğimiz vardır...

Kuşaklardır böyle.

2023’te de milletin Türk ve dinen Sünni İslam olmayanı resmen ‘yok’ saymaya devam ediyor.

Takvimin her gününde bir acımız var desem abartmış olmam.

15 Kasım’da tam 86 yıl önce Seyid Rıza, oğlu ve beş yoldaşıyla Elazığ’da idam edildi.

Halen mezar yeri açıklanmış ve cesetler ailelerine verilmiş değildir.

Sadece mezar yerleri değil kanun da gizlenmiştir. Dersim harekâtı öncesinde, bir ilk yaşanmış, kanun gizlenmiştir.

Gizli kararname biliniyordu, ama ‘gizli kanun’ ne demektir? Hani TC, hukuk devletiydi.

Tutanakta kanun müzakeresiyle ilgili tek satır bulunmamaktadır. Gizli celsede dahi görüşülmemiştir.

Kanunun hazırlanmasında Meclis'in pay-pas edilmesi bilinmez değildir.

İttihatçılar meşhurdu, güya Meclis-i Mebusan açıldı, ama kanun yapan hükümetti.

“Yok kanun, yap kanun” deyişiyle hatırlanan Enver Paşadır.

İttihatçı hükümetin, harici ve dâhili harbi yürüttüğü yıllarda Meclis-i Mebusan'ın kanun yapma yetkisini gasp ettiğini söylemek abartma olmayacaktır.

Tarık Zafer Tunaya'nın araştırmasından öğreniyoruz ki, 1908-1918 döneminde 1000 tanesi İttihatçı hükümete ait olmak üzere, toplam 1682 muvakkat kanun ve 1500 normal kanun yürürlüğe konmuştur.(1)

Milyonlarca insanı yerinden-yurdundan kovalamanın ve malına-mülküne el koymanın 27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu ve 26 Eylül 1915 tarihli Tasfiye Kanunu da birer muvakkat kanundu. Bu anlamda, İttihatçı iktidar 'muvakkat kanun devleti' yıllarıydı.

Cumhuriyet dönemi çok mu farklı?

Hükümetin TBMM'ye getirdiği her kanun tasarısı da oy birliğiyle kabul edilmiştir. Hiç itiraz olmaz mı?

Meral Demirel'in yaptığı araştırmaya göre, 1927-1946 döneminde milletvekillerinin kullandığı 518 bin 507 oyun yüzde 99,95'i (yani 518 bin 216'sı) CHP'nin istediği 'kabul' oyu olmuştur. Sonucun başka türlü olması mümkün değildir.(2)

Ahmet Demirel'in araştırmasıyla da ortaya konmuştur ki, 1923'ten 1946'ya kadar 1037 kişi milletvekili seşildi ve bunlardan 1032'si CHP adayı veya CHP'nin desteklediği bağımsız adaylardı. Tüzüğe göre adayları da belirleyen CHP lideri, yani Atatürk ve İnönü'ydü.(3)

1979'da milletvekillerinin atandığı tespitini yapan İsmail Beşikci, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğu (1927) ve Kürt Sorunu araştırmasında, tek parti dönemi seşimlerinin birer aldatmaca olduğunu ortaya koymuştur.(4)

Dersim'de ne yapıldığını ilk analiz eden de İsmail Beşikci'ydi. 1977'de yayınevine verdiği Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi'ni maalesef ikinci kez kaleme almasından sonra ancak 1990'da (Belge Yayınları) okuyabilmiştik.

Mebusların atandığı böyle bir Meclis'te anayasayı yok sayan kanun da yapılmıştır.

2884 sayılı Tunçeli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kanun'la özel bir sistem oluşturuldu. Tunçeli'nin vali ve komutanı olarak atanan Korgeneral Abdullah Alpdoğan, doğrudan hükümetin yereldeki 'koloni' temsilcisi olarak, idamı infaz yetkisine de sahipti. Oysa 1924 Anayasası'na (madde 26) göre idamı infaz yetkisi TBMM'ye aitti. Kanunun anayasaya aykırı olmasını Adliye Encümeni Kâtibi Raif Karadeniz (Trabzon), TBMM'de şöyle savundu:

"Yalnız, memleketin yüksek menfaatını bir tarafa koyduk ve diğer tarafa da kanuni mevzuatımızı koyduk ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na karşı beslenmesi lazım gelen perestiş ve hürmeti de göz önünde tutarak düşündük ve bu neticeye vasıl olduk."(5)

Kanunla anayasanın ilgası ilk değildi. 10 yıl önce de benzer uygulama yapılmıştı. 1925'te Takrir-i Sükûn icraatında idamı infaz yetkisi, sıkıyönetim komutanları(6) ve Ankara ile Diyarbakır İstiklâl Mahkemelerine(7) verilmişti.

## KANUN, 'FİHRİST'TE VAR, AMA 'ZABIT'TA YOK

TBMM Zabıt Ceridesi'nin Fihrist'ine göre 2425 sayılı kanun müzakere edilmiştir. Oysa belirtilen sayfalarda veya ilgili günlerde böyle bir kanun müzakeresi yapılmamıştır.

Kanun 3 Mayıs 1934 tarihli olduğu için öncesine de baktım. TBMM, 2 Nisan'dan itibaren ayın son günü dâhil 12 gün çalıştı. 1934 yılının Nisan ayı tutanağı, TBMM Zabıt Ceridesi'nin 21'inci cildidir. Nisan ayında kanunla ilgili herhangi bir müzakere yapılmamıştır.(8)

4'üncü devre, 3'üncü yılın Mayıs 1934 dönemi zaptı 22'nci cilttir. Fihrist'inde (s.1-3) 67 kanun (sayı: 2421-2488) hakkında bilgi vardır. Fihrist'te 3 Mayıs 1934 tarih ve 2425 sayılı kanun içinse yazan şudur: "2425 sayılı kanun Millî Müdafaa Vekâletince 49 500 000 liralık taahhüdat icrası hakkında, sayfa 6:9, 12, 21, 32:35."(9)

Fihrist'te belirtilen sayfalar nedeniyle kanun tarihi 3 Mayıs'ta ve devamı 5-7 Mayıs'ta da TBMM gündeminde adı geçen kanunla ilgili müzakere yapılmamıştır.(10)

Kanun, 'Fihrist'ten başka, 1934 Yılı Bütçe Kanunu'nun G Cetveli'nde de '2425 sayılı Millî Müdafaa Vekâletince gelecek senelere sarî taahhüt icrasına dair' olarak yazılmıştır.(11)

Kanunun Resmî Gazete varlığı bu kadardır. Zaten kanunlarla ilgili sıralamada da "kanun yayınlanmamıştır" yazılmıştır.(12)

Özet olarak, TBMM'nin 4'üncü devresinin 22'nci cildinin Fihrist'inde yazılana göre 2425 sayılı kanunun müzakeresi yapılmıştır, ama belirtilen günde ve sayfalarda kanunla ilgili herhangi bir müzakere tutanağı bulunmamaktadır.

Gizli celsede müzakere yapılmış olacağını düşünerek, TBMM GC Zaptına da baktım. TBMM, 1931-1935 döneminde 25 Ekim 1934'te gizli celse için toplanmıştır. Konuysa, Balkan İtilafı

Çerçevesinde Yugoslavya ve Romanya ile İmzalanan Antlaşmanın müzakeresiydi. Bu, 2 Eylül 1927-15 Mayıs 1950 döneminin tek gizli celse oturumuydu.(13)

Soru şudur: Fihrist'e müzakeresi yapılmayan kanun hakkındaki bilgiyi kim ve niye yazmıştır?

Sonuç olarak, 68 yıl sonra 2425 sayılı kanunun ne olduğunu, ancak 2002'de öğrenebildik.

## GİZLİ KANUNA 68 YILLIK PERDE

Milletvekillerini CHP liderinin atadığı Meclis'in yasama faaliyetine değindim.

Bu kadar mı?

Devamı var.

Yazıldığına göre TBMM'nin kabul ettiği kanun gizlendi, tutanakta tek satır yazılmadı.

Belki kanun, tasarı ya da teklif Meclis'e gelmeden doğrudan yazılmış olamaz mı? Hayır demek mümkün mü?

Çünkü TBMM, kanunu Resmî Gazete'de yayımlamadı.

Kanunun, yaklaşık üç çeyrek asır gündeme gelmemesi de hayli ilginçtir. Nasıl olur da hiçbir milletvekilinin dikkatini çekmez ve gündeme getirmez.

Neyin gizlendiğini ancak 68 yıl sonra öğrenebildik.

İstanbul Milletvekili Azmi Ateş, 19 Mart 2002'de gizli kanunla ilgili TBMM Başkanlığı'na

yazılı soru önergesiyle başvurdu (sayı: 7/6576). Azmi Ateş, konunun hikayesini, 1'inci soruda yazdı (aynen aktarıyorum):

“1934 tarihinde çıkarılmış olan 2425 sayılı kanunu temin etmek için her zamanki prosedür gereği, TBMM kütüphanesinden istedim. İlgililer bulamayınca, bu defa Kanunlar Kararlar Müdürlüğü'nden temin etmeye çalıştım. Gizli olması dolayısıyla sizin onayınızın gerektiğini söylediler. Bunun üzerine Genel Sekreterlik'ten -sizinle yaptıkları görüşme sonucunda- bu kanunu Başkanlıktan bir yazıyla talep etmem gerektiği cevabını aldım. Bu durumu teyid etmek üzere de sizi telefonla aradım. Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü tarafından 1989 yılında 'Kanunlar Külliyyatı Fihristi' adıyla yayınlanan kitapta; 2425 sayılı kanunun karşısında 'Bu kanun neşredilmemiştir' ifadesi yer almaktadır. Ayrıca, Emekli Hâkim Tümamiral Fahri ÇÖKER, Av. Faruk KAZANCI ve Muharrem KAZANCI tarafından 1991'de hazırlanıp 'Türkiye Cumhuriyeti Kanunları' adıyla yayınlanan kitabında ise, 2425 sayılı kanun için 'Bu kanun gizliliği dolayısıyla yayınlanmamıştır' denmektedir. Bu tesbitlerimin ışığı altında, size sormak istiyorum. Bu kanunun adı ve 'konusu' nedir?”

İkinci ve üçüncü soru da kanunla ilgili ve kendisine verilmesi hakkındaydı.

Milletvekili Azmi Ateş'e kadar kimse bu gizli kanunu merak etmemiş ya da önemsememiştir.

TBMM Başkanı Ömer İzgi'nin verdiği yanıtla, 2425 no'lu kanun üzerindeki gizlilik perdesi kaldırıldı. 3 Mayıs 1934 tarih ve 2425 no'lu Millî Müdafaa Vekaleti'nce 49,5 Milyon Liralık Taahhüdat İcrası Hakkında Kanun yedi maddedir. Kanunla sekiz senede, askeri yönden gerekli araç gerecin alınması ve emlakın inşasıyla tamiri için toplam 49,5 milyon liralık harcama yapılması planlandı. 5'inci maddede ilga edilen kanun (8 Haziran 1933 tarih ve 2283 sayılı) askeri ihtiyaçlar için Ankara, Konya ve Merzifon'da alınacak binalar hakkındaydı.(14)

Mart 2002'de TBMM Başkanı Ömer İzgi'nin açıklaması o günlerde de haberleştirilmişti.

Kaynağın bir tür örtülü ödenek gibi harcanmasının öngörüldüğü kanunla, gelir/gider bütçesi gerçekleşmesinin 207/229 milyon lira olduğu(15) 1934'te, sekiz yılda askeri ihtiyaçlar için 49,5 milyon lira harcanması planlandı.

1934'te başlangıç gelir/gider bütçesi 184,1 milyon lira olup, bunda Milli Müdafaa Vekaleti (Millî Savunma Bakanlığı) payı yaklaşık yüzde 27'ydi (49,4 milyon liraydı).(16)

TBMM Başkanı Ömer İzgi, cevaplarının 27 Mart 2002'de TBMM Tutanak Dergisi'nde (cilt: 90) yayımlanmasından önce 19 Mart'ta yaptığı açıklamadaysa, iki doğru olmayan söylemde bulunmuştur. Birincisi, 2425 sayılı kanunun Resmî Gazete'de yayımlandığını ve ikincisi de TBMM'de görüşüldüğünü söylemiştir. İkisi de yanlıştır.

Mevcut eldeki bilgiye göre, ortada ne yayımlandığı gazete ne de kanunun müzakere tutanağı vardır.

Değindim, Resmî Gazete'de varlığı, 1934 bütçesinde ilgili kanunlar sıralamasında isminden bahsedilmesidir, bu kadardır.

## ASKERİYEYE 8 YILLIK VE SANAYİYEYE 5 YILLIK PLAN

Askeriye, Şeyh Said Hareketi sonrasında 1925 Şubat'tan itibaren Palu'dan, Hizan'a, Elazığ'a, Diyarbakır'a, Sasun'a, Ağrı'ya, Hakkari'ye, Dersim'e sahadadır.

1925-1934 deneyimi dikkate alınarak, Dersim harekâtı öncesinde iki şey yapıldı.

Birincisi, askeriyenin gücünü artırmayı planlamak. İkincisi de gerekli kaynağı yaratmaktır.

1934 Mayıs'ta her iki madde için ne yapılacağı belirlenmiştir. Program dahilinde sekiz yılda

askeriyenin belirlenen ihtiyaçlarının karşılanması için 49,5 milyon liranın harcanması planlandı ve bunun için gizli kanun çıkarıldı. Hiç kuşkusuz kanun öncesinde ihtiyaçların ne olduğu da tek tek belirlenmiştir.

Anlıyoruz ki, SSCB'den etkilenerek 1932'de çalışmalarına başlanan ve 17 Nisan 1934'te yürürlüğe giren Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı yanı sıra askeriye için de özel çalışma yapılmıştır.

Sanayi için 5 yıllık ve askeriye için 8 yıllık plan hazırlanmıştır.

1934 Mayıs ayının 3'ünde askeriyenin 8 yıllık yapılandırma programıyla ve 28'inde de bunun finansmanı ile ilgili kanunlar kabul edildi.

Kaynağın Maliye Vekili'nin bono ihracı (iç) borçlanmasıyla karşılanması öngörülüyorsa (madde 3) da 23 Mayıs 1934'te TBMM'ye sevk edilen tasarılar, 28 Mayıs'ta kanunlaştı. Tasarıyı Cumhuriyet gazetesi detaylı haberleştirdi. Böylece 2456, 2458, 2459 ve 2460 sayılı kanunlarla tütünden içkiye, çaydan cama, damga pulundan sinema biletine ve pamuk ipliğine kadar pek çok üründen belli bir miktarda Millî Müdafaa Vergisi alınmaya başlandı.(17)

Ne tesadüf ki hemen ardından 14 Haziran 1934'te, 'Türk ırkından olan' ve 'olmayan' ya da 'anadili Türkçe olan' ve 'olmayan' ayrımının yapıldığı ırkçı 2510 sayılı İskân Kanunu da kabul edilmiştir.

Başvekil İsmet'in (İnönü) askeriyeyi yapılandırmakla ilgili böylesi dönemde yaptığı değerlendirme de ne yapılacağına beyanıydı:

"Millî servetimiz ve takatimiz nisbetinde orduya verdiğimiz paranın, yerinde ve iyi kullanıldığına, icap ederse ölçülemeyecek geniş ve müsbet neticeler alacağına emin

olabilirsiniz. (Şiddetli alkışlar) Büyük Türk milleti, millet ordusunu teçhiz etmek için, zabitlerini ve askerlerini vasıtalı ve muteber tutmak için severek fedakârlık etmekte yerden göğe kadar haklıdır. (Alkışlar) (...) Millî Türk Devletinin sağlam temellerle kurulmasında emniyetli ve feyizli yollarda yükselmesinde Mustafa Kemal adlı bir reise malik olması ebedî tarihin cereyanında bulunmaz bir fırsat ve bahası ölçülmez bir nimettir. (Şiddetli alkışlar, bravo sesleri)”(18)

Bir yıl sonra program güncellenmiştir. Başvekil İsmet’in başkanlık ettiği Yüksek Müdafaa Meclisi, 19-21 Haziran 1935’te yaptığı toplantıda, hava kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla üç yıllık bir program belirlemiştir.(19)

Devamındaki gündem yeniden kaynak arayışı olmuştur. 25 Aralık 1935’te 2881 ile 2882 sayılı kanunla, askeriyenin hava gücünü artırmada kullanılmak üzere 21,5 milyon liralık kaynak yaratmak amacıyla vergiler arttırılmıştır. Bu kanunlarla birlikte 2 Ocak 1936’da Dersim’de kırımın idaresini kuran 2884 no’lu Tunçeli Vilayetinın İdaresi Hakkında Kanun da yürürlüğe girmiştir.(20)

Ne tesadüf değil mi?

Cumhuriyet gazetesi, askeriyenin yapılandırılmasını yakından takip etmiş ve gelişmeleri haberleştirmiştir.(21)

Anlıyoruz ki 1930’lu yılların yarısında ordunun yapılandırılması programlanmış ve gerekli kaynak yaratılmıştır. 2425 sayılı kanun da bu planlamanın temel unsurudur; çünkü 8 yıllık programın ana materyalidir.

## 100 KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME GİZLİDİR

Gizli kararnameler bilinirdi, kanunun gizliliği ilktir. Askeriyenin sekiz yıllık harcama planı gizleniyor. Kanunun ne olduğunu ancak 68 yıl sonra öğrenebildik, 2002'de.

Dersim'de '38 harekâtının özel (6.8.1938 tarih ve 2/9409 sayılı) kararnamesi(22) de gizliydi. Buna benzer pek çok kararnamenin gizli olduğunu anlamak için Cumhuriyet Arşivi'nde Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu'nu (Kronolojik) taramak yeterlidir. Eğer, sıralamada herhangi bir numara atlanmışsa biliniz ki, o hiç tereddütsüz gizlidir. 2/9409 sayılı kararname, katalogda bunun için yoktur, numarası atlanmıştır.

Bu, bir örnek.

Avukat Fethiye Çetin, 2000 yılı itibariyle 100 tane Kanun Hükmünde Kararname'nin yayımlanmadığını/gizlendiğinin tespit edildiğini belirtti. Anayasa gereği Resmî Gazete'de yayımlanmayan KHK'nın uygulanamayacağına dikkat çeken Fethiye Çetin, kasalardaki gizli tüm mevzuatın yayımlanmasını, bilinmesini istedi ve bunun vazgeçilmez hukuki kural olduğunu belirtti.

## SEYİD RIZA'NIN MEZAR YERİ NEDEN GİZLENİYOR?

15 Kasım 1937'te Seyid Rıza, oğlu Hüseyin, Seyhanlı aşireti reisi Haso Seydi, Yusuf Hanlı aşiret reisi Kamer oğlu Fındık, Demirelli aşiret reisi Cebrail oğlu Hasan, Kırışanlı Ulihiyer oğlu Hasan ve Mirza Ali oğlu Ali idam edildi.

Toprağa veren de idam edendir!

TC, 86 yıldır mezarların nerede olduğunu açıklamadı.

Dersim’de yüzleşmenin ilk adımı, mezar yerinin açıklanması ve cesetlerin ailelerine verilmesidir.

Ve 2011’de bir söylem...

Başbakan Recep T. Erdoğan: “Dersim’den özür diliyorum.”

Demişti, o kadar.

Köprünün altından çok sular aktı...

Seyid Rıza’nın idamı, Dersim’de liderlik yeteneği olanların tasfiyesinin önemli operasyonuydu.

Yaşam sahası hedeflenen aşiretlerin liderleri biliniyordu. Bunların “jandarmaya teslim olması” istendi ve haberler gönderildi, hatta uçaklarla bildiriler atıldı.

Bir kısmı teslim oldu, bir kısmı da operasyonlarla öldürüldü.

1937 yılı sonu itibariyle ve Seyid Rıza’nın idamıyla Dersim’de liderlik yeteneği olanlar bir bir tasfiye edilmişti.

Öncesi de vardı. 24 Nisan 1915’te de tasfiye edilenler, 6 Eylül 1914’ten beri takip edilen Ermenilerin, liderlik yeteneği olanlardı.

Liderlik yeteneği olanların tasfiye edildiği Dersim’de üç kolordunun katılımıyla 1 no’lu, 2 no’lu ve 3 no’lu yasak bölgesinde ’38 harekâtı planlandı ve yapıldı.

Harekâtle on binlerce Dersimli öldürüldü ve toprağından kopartıldı/sürüldü.

## VE 1938 DERSİM HAREKÂTI

Askeriyenin 8 yıllık planına, Avrupa'da Hitler'in saldırganlığı ve çalan savaş tamtamları gibi gerekçeler öne sürülebilir.

1934 Mayıs'ında hariçte tamtamlar ne kadar çalışıyor vesaire bir yana, bugün elimizdeki gizliliği kaldırılan raporlardan biliyoruz ki, devletin dâhilde asayiş penceresinde gördüğü Dersim'di.

Ocak 1936'dan itibaren Tunçeli vilayeti kurulup, Korgeneral Abdullah Alpdoğan komutan-  
vali ve müfettiş olarak atandıktan sonra, iki yıl boyunca Dersimlilerden silah toplandı ve liderlik yeteneği olanlara yönelik operasyonlar yapıldı.

İki yılın sonunda askeriyedeki yapılandırma Cumhuriyet'in müjdeli haberidir: "Hava kuvvetlerimiz geçen seneye göre birkaç misli arttı" Haberde, yabancı memleketlerden tayyare, motor vesairenin satın alındığından ve heyetlerin İngiltere, Amerika, Almanya ve Fransa'da inceleme yaptığından bahsedilmektedir.(23)

Hükümet, hazırlığı dikkate alarak, 9 Haziran 1938'de iki (8973 ve 8974 sayılı) kararnameyle 'dâhili harbe' imza attı:

"Bir aydan fazla devam edeceği tahmin edilen Tunceli harekâtının muharebe ve müsademeleri (harp etmeyi ve çarpışmayı) istilzam edecek (gerektirecek) mahiyette ve ehemmiyette olduğu" ve "Tunceli harekâtına iştirak edecek kara, hava ve jandarma birliklerine mensup erata kuvvetli tayin verilmesi için bu hareketin sefer mahiyetinde mühim hareket olduğu (...)"(24)

Harekât planı da 6 Ağustos 1938'de 'gizli' (9409 sayılı) kararnameyle belirlendi. Harekâтта sekiz yıllık plana göre yapılandırılan askeriyenin tüm gücü kullanıldı.

Sonuç ortadadır: 1919-1922 yıllarını kapsayan Türk Kurtuluş Savaşı'nda 9167 subay-asker ve (İçişleri Bakanlığı'nın açıkladığına göre) 1938'de 13 bin 160 Dersimli ile 122 asker-milis ölmüştür.(25)

Özetle, gizli kanunla 1934'ten itibaren 8 yıllık planla yapılandırılan askeriye'nin en kapsamlı harekâtı, 1938'de Dersim'de icra edilmiştir.

#### NOTLAR:

(1) Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938), 1. Kitap, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul-2003, 2. baskı, s. 170; Tarık Zafer Tunaya, Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki, cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul-2000, s. 267, 466-468.

(2) Ahmet Demirel, Tek Partinin İktidarı (1923-1946), İletişim Yayınları, İstanbul-2014, s. 24.

(3) Ahmet Demirel, age, s. 18, 21.

(4) İsmail Beşikci, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu, İsmail Beşikci Vakfı Yayınları, İstanbul-2013, sf. 69-75, 120-129, 144-153, 166-180.

(5) TBMM ZC, devre: 5, cilt: 7, 25.12.1935, s. 175-180.

(6) 31.3.1925 tarih ve 595 sayılı Harp ve İsyan Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıklarında Müteşekkil Umum Divan Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun, TBMM ZC, devre: 2, cilt: 16, 31.3.1341 (1925), s. 297-317 ve Fihrist-s. 4.

(7) TBMM'nin 4.3.1925 tarih ve 117 sayılı kararı, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 6, Başvekâlet

Matbaası, Ankara-1934, s. 146; TBMM'nin 20 Nisan 1925 tarih ve 136 sayılı Ankara İstiklâl Mahkemesine De İdam Selâhiyeti Verilmesi Hakkında Kararı, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 6, Başvekâlet Matbaası, Ankara-1934, s. 569.

(8) TBMM ZC, devre: 4, cilt: 21, Birleşim: 34-45, 2-30 Nisan 1934 dönemi.

(9) TBMM ZC, devre: 4, cilt: 22, Birleşim: 46-62, 3-31 Mayıs 1934 dönemi, Fihrist-s. 1.

(10) TBMM ZC, devre: 4, cilt: 22, Birleşim: 46-48, 3 ve 5 ve 7 Mayıs 1934.

(11) 30 Mayıs 1934 tarih ve 2476 sayılı 1934 Yılı Bütçe Kanunu, Resmî Gazete, 2.6.1934, sayı: 2716, s. 3908.

(12) Türk Parlamento Tarihi, 4. Dönem (1931-1935), cilt: 1, Ankara-1996, s. 785.

(13) TBMM GCZ, devre: 4, cilt: 3, sene: 3, 25.10.1934, s. 584-595.

(14) Milletvekili Azmi Ateş'in soru önergesi ve TBMM Başkanı Ömer İzgi'nin cevabı, TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 21, cilt: 90, yıl: 4, 27.3.2002, s. 334-335.

(15) Prof. Dr. Ekrem Pakdemirli, Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü, Milliyet Yayınları, 2. baskı, İstanbul-1991, s. 161.

(16) 30.5.1934 tarih ve 2476 sayılı Bütçe Kanunu, Resmî Gazete, 2.6.1934, sayı: 2716.

(17) Cumhuriyet, 23.5.1934, s. 1, 5; 28.5.1934 tarih ve 2456 sayılı Gümrüklerde İstimal Olunan Bazı Evrakta Müdafaa Pulu İlsakı Hakkında Kanun ile 28.5.1934 tarih ve 2458 sayılı Muhtelif Maddelerden Alınacak İstihlâk Vergisi Hakkında Kanun ile 28.5.1934 tarih ve 2459 sayılı Tayyare Resmi Hakkında Kanun ile 28.5.1934 tarih ve 2460 sayılı Tütün ve

Müskirattan Alınacak Müdafaa Vergisi Hakkında Kanun, Resmî Gazete, 30.5.1934, sayı: 2714, s. 3872-3874.

(18) TBMM ZC, devre: 4, cilt: 23, 5.7.1934, s. 456-457.

(19) Yüksek Müdafaa Meclisi kararı, Cumhuriyet, 22.6.1935, s. 1.

(20) 25.12.1935 tarih ve 2881 sayılı Hava Kuvvetleri için 21.500.000 Liralık Taahhüde Girişilmesi Hakkında Kanun ile 25.12.1935 tarih ve 2882 sayılı Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi Kanunu ile 25 Aralık 1935 tarih ve 2884 sayılı Tunceli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kanun, Resmî Gazete, 2.1.1936, sayı: 3195, s. 5889-5893.

(21) Milli Müdafaa Vergileri, Cumhuriyet, 23 ve 24 ve 27 ve 29 Mayıs 1934 ile 2.6.1934; Cumhuriyet, 26.12.1935, s. 1 ve 3.

(22) 6.8.1938 tarih ve 2/9409 sayılı kararname, BCA-F: 30.18.1.2/K: 84, D: 73, S: 8.

(23) Cumhuriyet, 14.1.1938, s. 1.

(24) BCA-F: 30.18.1.2/K: 83, D: 51, S: 13; BCA-F: 30.18.1.2/K: 83, D: 51, S: 14.

(25) BCA-F:30.10/K: 111, D: 751, S: 30, s. 2; Sabahattin Selek, Millî Mücadele, cilt: 2, Örgün Yayınları, 2. baskı, İstanbul-1982, Ek: 19.

Kaynak: [Gazete Duvar](#)